

IRODALMI SZEMLE.

Vallásbölcsélet.

Runze, Religionsphilosophie. Leipzig, (Weber). 1901. 324 lap. Ára 4 márka.

A vallás is a jog s a morál mellett a gyakorlati bölcsélet egyik ága, azaz a vallásnak is van bölcselete. Örvendetes, hogy korunk bölcséleti irodalma a vallásos s a morális problémákkal is kezd behatóbban foglalkozni.

Szerzőnk műve a „bevezetésen“ kívül 4 részre oszlik, melynek elsejében „a vallás eredetének, vagyis az objektív vallási problémák elméleteivel“, másodikában „a subjektív vallási problémával, vagyis a vallás lényegének elméleteivel“, harmadikában „a vallásbölcséleti ítéletalkotással“ s negyedikében „a vallás történetével és fejlődési törvényével (theogonia, valláspsychologia, dialektika, historia) foglalkozik behatóbban. Egy ügyesen összeállított „tárgy és névmutató“ nagyon megkönnyíti e jeles és tartalmas vallásbölcséleti kompendium használatát.

Közelebbről a „bevezetés“-ben a vallásbölcsélet „feladatát, beosztását és irodalmát“ ismerteti. A vallás és bölcsélet lényegileg rokon, mivel mindkettő „az emberi szellem végtelensége érzetét“ elégíti ki s mindkettő „megvilágítja az élet értelmét, igazságát, célját és értékét“. A vallásbölcsélet feladata „a vallás bölcséleti értelmezése“, vagyis „philos. vallástan“, a melynek, mint ilyennek „méltó helye van a 4 alaptudomány (természet-tudomány, matematika, történet, philosophia) egyetemében“. Mint spekulatív tudomány „a vallás lényegének meghatározását“ czélozza, a melynek, mint olyannak „gyökere az emberi szellemben van“. Csak az embernél, mint személyes szellemnél szólhatunk a vallásról s *Ratzel* és *Müller* szerint „nincs nép, a melynek vallása ne volna“.

Az általános vallásbölcséletnek vannak methodologiai, objektív, subjektív és elnevezési föltételei, a melyekből annak lényegére lehet következtetnünk. A vallásbölcsélet véghetetlenül gazdag irodalmából idézi *Pünjer*, *Pfleiderer*, *Rauwenhoff*, *Seydel*, *Lotze*, *Teichmüller*, *Siebeck*, *Thiele*, *Baumann*, *Sabatier* és *Glogau*; a vallástörténetből

Chantepie de la Saussaye, Reville, Preiss és *Scholten* műveit. Tár-
gyalásában a szerző leginkább *Pfleiderer* nagy művét követi. Sajnos,
Kovács Ödön 2 kötetes vallásbölcseletét nem ismeri. Különben a
részletkérdések irodalmában is kitűnő tájékozottsága van, sőt az i. v.
theologiai irodalmat is alaposan ismeri.

A tájékoztató bevezetés után műve I. részében, az ú. n. theogo-
niában „a vallás eredetének teoriáit“, vagyis „az objektív vallási
problémát“ ismerteti. Itt egyenként és részletesen méltatja a rationa-
lista (euhemerizmus, pszichológiai és kritikai racionalizmus, rationalista
természetmagyarázat), az antirationalista (nativizmus, supranaturalizmus,
evolutionizmus) s az újabb elméleteket (symbolizmus, naturizmus, ősök
kultusza, adaptacionizmus) s egy végső fejezetben kritikai fejtegetéseinek
eredményeként szól az emberiség egységes és általános vallási képes-
ségéről, a gyermek lelki életéről s a nyelvnek szerepéről a vallásos
képzetek keletkezésében (glottopsychika). Alapos tárgyismeret, speku-
latív erő s élénk kritikai érzék jellemzik szerző fejtegetéseit a külön-
böző vallásos-genetikai teoriákról.

A II. részben „a subjektív vallási problémát“, vagyis „a vallás
lényegéről szóló elméleteket“ ismerteti. A vallásnak pszichológiai ana-
lysisével van itt dolgunk az akarathoz, a képzelethez, az értelemhez s
a jogi-erkölcsi élethez való viszonyában. E részt tartom a könyv leg-
sikerültebb s rendkívül mélyen járó részének. A lelki élet a maga
hármasképességével „psychikai motivuma a vallásnak“, és pedig a
lélek a maga egészében székhelye a vallásnak. Itt beható kritika alá
veszi a vallást egyoldalúan értelmező Kant—Schleiermacher- és Hegel-
féle vallásfogalmat, a kinnél a vallás egyoldalúan az akarattal, az
érzelemmel és az értelemmel van azonosítva.

A biblia is egészen helyes pszichológiával a lelki élet egységére
vezeti vissza a vallást.

A vallás lényegéről szóló jelenkori teoriák közül méltatja *Ben-
der, Weber, Wimmer, Seydel, Lange, Biedermann, Lipsius* és *Ritschl*
elméleteit, a melyek szerint a vallás az ismeret-, akarat- és értelem-
élet különböző ösztöneire, vágyaira és szükségleteire volna visszaveze-
tendő. Így *Bender* szerint „a vallás ein natürliches Kind der Erde“,
Weber szerint „ein Kampf um die Segligkeit“ stb. Végül *Hekmann*
és *Kaftan* inkább etikailag és aesthetikailag értelmezik a vallás
lényegét. Metaphysikailag értelmezi *Dorner*, a ki szerint „der Causa-
litäts-drang“ egyetlen magyarázó alapja a vallás lényegének.

A III-ik vagy „dialektikai“ részben „a vallásbölcseleti ítélet-
alkotással“ foglalkozik a tudós szerző. Itt mindenekelőtt ismeretelméleti
alapon fejtegeti a vallás eredetéről és lényegéről megalkotott külön-
böző véleményeknek eredményeit s egyenként méltatja a fogalmi és
lélektani különbségeket a vallásnál. Majd ismerteti — szerintünk helyes
valláspszichológiával és alapos tárgyismerettel — a vallásnak és a hit-

vallásnak egymáshoz való viszonyát s a vallási problema dogmatikai megoldását. Az ő definitiója szerint a vallás „Sammlung des Gemüts“. Végül behatóan tárgyalja a vallásnak a morálhoz, a tudományos világismerethez s a művészethez való viszonyát. Idevágó gondolatai rendkívül tartalmasak és tanulságosak. Szerinte a vallásnak és a morálnak vannak közös és eltérő vonásai, a melyek azonban kölcsönösen kívánják és föltételezik egymást. A vallás és a morál e magasabb egységét tanítja a keresztyénség, a melynek legklasszikusabb hittani és erkölestani kompediuma a hegyi beszéd, a melyben „szinte összefolynak a vallási és erkölcsi gondolatlemek.“

A vallásnak a tudományos világismerethez való kérdésénél igen szépen és meggyőzően fejtegeti a hit és a tudás egymáshoz való viszonyát s a kettő közötti határvonalakat, vagyis a theologia és a metaphysika egymáshoz való viszonya őrségi problémáját, a mely a Ritschleféle legújabb német theol. iskolának is egyik jellemző sajátja. Itt szerző bő történeti ismeretekkel támogatja mélyen járó ismeretelméleti, vallási és ethikai fejtegetéseit. Végül a vallásnak a művészethez való viszonya szakaszában tárgyalja a kettő közötti rokonságot, a vallásnak a művészet és szépsézet szempontjából való megítélését s az aesthetikai vallásfogalmat, mely utóbbinak főbb képviselői voltak *Fries*, *De Wette* és *Hase*. A vallásnak a kedélyben és az érzelemben való gyökerezése teszi annak közvetlenségét s a művészettel való legbensőbb rokonságát, úgy, hogy a rideg purismus természet- és vallásellenes valami. A vallásnak azonban respektálnia kell a művészetnek sajátos lényegét és törvényeit s viszont a művészet csak az épülésre szánt eszköze a vallásnak az istentiszteletben.

Műve utolsó részében „a vallás történetét s annak fejlődési törvényét ismerteti a szerző. A vallás terén nincs megállapodás, mert, mint a szellemi élet általában, a halállal volna azonos. A vallás tehát, a mint egyrészt ténylegileg rokon a morállal, a tudománynyal és a művészettel, úgy másrészt a folytonos fejlődés és megtisztulás útján van, vagyis lényegében gyökerezik folytonos reformáció. Orthodoxia és stabilismus a vallásnak ellenségi s folytonos megtisztulásában és átszellemülésében rejlik annak társadalomalkotó ereje és jellege. A vallások története a mint egyrészt a vallás egysége és egyetemessége, úgy másrészt annak folytonos fejlődése mellett bizonyít, a min mitsem változtat az, hogy az emberiség több vallásfelekezetre van felosztva. A vallási és vallásbölcseleti tudat „phänomenológiájának“ ismertetése után végül „az universalis vallás lehetőségének“, vagyis az „egy akol, egy pásztor“ ismeretes bibliai Jézusi eszméjét veti föl a szerző, a minek megvalósulását *Müller Miksa* nyomán a kereszteni vallásos világnézet folytonos megtisztulásától, az erkölcsi tudat megnevelésétől s a socialis feladatok legtágabb alapon való megoldását várja. Mesterséges úton uniózni“ vagy „kombinálni“ a vallásokat célhoz nem vezető, hiába-

való erőlködés, mivel magában a vallásban kell lennie az egyesítés felé való törekvésnek.

Ime ez rövid vonásban Runze jeles vallásbölcseleti kompendiumának rövid tartalma, a melyben minden egyes i. v. kérdésre megtaláljuk az útbaigazítást s a rengeteg irodalomban való tájékozódást. Azt hisszük, hogy nem végeztünk azzal hiábavaló munkát, ha egyszer egy vallásbölcseleti művet is bemutatunk az „Erdélyi Múzeum“ olvasóinak, a mely az olyannyira elhanyagolt bölcseletet is művelni kívánja a maga hasábjain.

Eperjes.

Dr. Szilávik Mátyás.

Szikra: A betörők. Elbeszélések.

(Budapest, Singer és Wolfner, 1902. 294. l.) Ára 3 k.

Szikra (gróf Teleki Sándorné) s fentti czimmel 12 elbeszélést bocsátott közre. Előző művei (A bevándorlók és Ugody Lila) eléggé kedvező fogadtatásra, széles olvasó közönségre találtak, mert a realis, a mindennapi élet érdekes, apró izgalmait ügyesen tükrözik vissza. S ebben a tekintetben újabb elbeszélő irodalmunknak tipikus képviselője. Annál inkább megérdemli, hogy művét a kritika számba vegye.

Ez elbeszélésekben is a megkezdett uton marad. A való életet igyekszik feltüntetni. A való életnek azon kiszögeléseit figyeli meg különös szeretettel, a hol különböző társadalmi osztályok találkoznak, a hol az egyik az alacsonyabb osztály a felette levőhöz bevándorolni szeret s ha nem sikerül, betör. Ravaszság, elmésség, számitás: ezek jellemzik hőseit. Van bennük jó adag önámítás és nagyravagyás is telve a haszon szeretetével. Ám hősei rendszerint esznek czéljuktól. Ebben nyilvánul a Szikra igazságszolgáltatása. Ennek az életnek a rajza sokkal jobban sikerül a hosszabb novellákban, mint az apró elbeszélésekben.

Mert az elbeszélés határait néha szem elől téveszti. Ott van pl. A paropli cz. elbeszélés. Épen három történet van benne. Mócsy Pista meghiusult házassági tervéi (összesen 6), a Mócsy gyerekek élete s végül a kis német gyerek megható története. Akármelyikből önállósít lehetne szólni. De egybe fűznie nem sikerült.

Máskor meg nincs elég tere az indokolásra a megokolásra. Egy keringő-ben elbeszéli, hogy milyen fájdalmasan kell kiábrándúlnia egy fiatal leányszívnek az első mulatságon. A szülők szeretik sőt nagyra vannak leányukkal. A lány üde, ártatlan, boldogságra végyik. S mit talál az első siker helyett? közönyt s ezért lesújtva távozik. De mi az oka e közönynek? Mert az épen nem valószínű, hogy a fiatal rózsza első nyiladozása közönnnyel találkozzék csak azért, mert nem *nagyon* szép. Nincs eléggé indokolva.